

ציור מס' 9

מוציאין את המידה כנגדן דהיינו מותחים קן מקביל לעיר בריחוק הזה, שרואים כאילו גם בצד השני של אותו רוח יש בליטה שכזאת, ומותחים קן ביניהם.

ב. ועושיין אותן, את תחומי העיר, כמין טבלה מרובעת, כדי שיהיה נשכר בכך את הילוך מקום הזויות.

וכגון בעיר מרובעת, שהיא אלפיים אמה על אלפיים אמה, נותנים לה תחילה לכל צד תחום, שהוא ריבוע של אלפיים אמה על אלפיים אמה, ובין ארבעת הריבועים שמסביב לעיר יש ארבע זויות של אלפיים אמה על אלפיים אמה, ומרבעין את כל השטח שסביבות העיר וכוללים בתוך הריבוע הגדול את כל ארבעת הזויות.

גמרא:

רב ושמואל פליגי:

חד מהם תני במתניתין "כיצד מעברין".

וחד מהם תני "כיצד מאברין", באל"ף.

ומבארין: מאן דתני "מאברין", הוא מלשון אבר אבר, כאילו מוסיפין לעיר אברים. והיינו, שאם יש אבר הבולט מצד אחד של העיר רואים כאילו גם בצד השני בולט אבר, במקביל, ומודדים את העיר משם.

ומאן דתני "מעברין" נקט לשון כ"אשה עוברת", מעוברת, שכאילו העיר "מתעברת", על ידי תוספת הבתים, בכך שמרחיבים את העיר.

העיר או החומה שמסביב לעיר. אם יש בתים בודדים הבולטים החוצה מעבר לשאר בתי העיר מוסיפים אותם הבתים שטח לעיר, ומותחים מהם קו מקביל לכל הצד של העיר לפי ריחוק הבתים מהעיר.

ונמצא שכאילו העיר "מעוברת", מהבתים הבולטים ממנה.

בנוסף לעיבור זה, גם "מרבעים" את העיר, שלצורך מדידת התחום "סוגרים" את העיר בתוך טבלה מרובעת סביבה, ומודדים את התחום מעבר לטבלה המרובעת ולא מהבתים שבסוף העיר.

מתניתין:

כיצד "מעברין" את הערים?

דהיינו, כיצד מוסיפים "עיבור" לעיר?

א. אם כשבאים לציין את תחום העיר, ובאים למדוד מגבולותיה אלפיים אמה לכל רוח, והיה בגבול העיר בית נכנס פנימה בין שאר בתי העיר, או בית יוצא ובולט משורת בתי העיר. והיה הבית תוך שבעים אמה ושיריים לעיר.

או שהיה "פגום", מגדל בחומת העיר, נכנס, פגום יוצא ובולט אל מחוץ לקו החומה.

או שהיו שם באחת הקרנות של העיר, בתוך שבעים אמה ושיריים, גודריות חרבות בתים גבוהות עשרה טפחים.

ג-א וכן אם היו שם גשרים ונפשות [נפש — מבנה על גבי קבר], שיש בהם בית דירה לשומרים הגרים שם.

אמר רבי יצחק: למה נקראת כן? לפי שהיא קרית הארבע זוגות, שנקברו שם: אדם וחוה. אברהם ושרה. יצחק ורבקה. יעקב ולאה³.

"ויהי בימי אמרפל" פליגי בה רב ושמואל.

חד אמר: נמרוד שמו. ולמה נקרא שמו אמרפל? לפי שאמר והפיל לאברהם אבינו בתוך כבשן האש.

וחד אמר: אמרפל שמו. ולמה נקרא שמו נמרוד? לפי שהמריד את כל העולם כולו עליו [לשון כבוד הוא כלפי שמים] במלכותו⁴.

"ויקם מלך חדש על מצרים" פליגי בה רב ושמואל.

חד אמר: חדש ממש.

וחד אמר: שנתחדשו גזירותיו.

ומביאה הגמרא דוגמאות נוספות שנחלקו רב ושמואל בביאור המשמעות של מלים שונות.

"מערת המכפלה" – פליגי בה רב ושמואל:

חד אמר: היו בה שני בתים, זה לפניו מזה.

וחד אמר: היו בה בית, ועלייה על גביו.

והוינן בה: בשלמא למאן דאמר שהיתה בנויה בית ועליה, זה על גב זה – היינו דקרי לה "מכפלה", על שם שכפולה בשתי תקרות.

אלא למאן דאמר: שני בתים זה לפניו מזה – מאי "מכפלה"? והרי כל בית הוא בית בפני עצמו, ולא שייך בזה לשון כפל.

ומשנינן: על שם שכפולה בזוגות. שנקברו שם זוגות איש ואשתו, כדמפרש ואזיל¹:

"ממרא קרית ארבע היא חברון"².

3. כתב מהרש"א דענין ד' זוגות הוא כפי הדין שהמוכר לחבירו מקום לעשות קבר עושה לו מערה, ופותח לתוכה ד' כוכין, דהיינו ארבע זוגות.

ועוד כתב, שהטעם בזה, כדי שיהא קבר לעצמו ועוד שבעה קברים לשבעה הקרובים המוטלים על האדם לקוברם, שהם אותם קרובים שהכהן מיטמא להם.

4. כתב הרא"ם בחומש שהכרח הגמרא לפרש שנמרוד ואמרפל הוא אותו איש. כי אצל נמרוד נאמר שהיתה ראשית ממלכתו בארץ שנער, וכן אצל אמרפל נאמר שהיה מלך שנער. והמהרש"א כתב שהטעם הוא, לפי שנאמר

1. הקשה המהרש"א מנין שהיו שני בתים זה לפניו מזה, שהרי לאו משום הכי נקרא "מכפלה"? ותירץ דרב ושמואל לא פליגי בפירוש המלה מכפלה, אלא כל אחד היתה קבלה בידו איך היתה המערה. והגמרא מבארת את המלה מכפלה, כל אחד לפי שיטתו. ובתורת חיים כתב דהשתא חזרה הגמרא מהא דשני בתים זה לפניו מזה.

2. מקרא זה הוא בפרשת וישלח. וכתב מהרש"א דהא דלא הביאה הגמרא קרא דפרשת חיי שרה "ותמת שרה בקרית ארבע", משום דשם יש לפרש קרית איש ששמו ארבע, אבל כאן דכתיב "הארבע" בה"א הידיעה, אי אפשר לפרש כן, לפי שבשם העצם לא תבא ה"א הידיעה.

דגרסינן בה: **ביצד מאברין את הערים** — באל"ף.

ומקשינן: **איני**, אין זה כך.

כי והאמר רבי יוחנן: **י"ב תלמידים היו לו לרבי אושעיא בריבי**, וי"ח ימים גידלתי ביניהן, ולמדתי להכיר לב כל אחד ואחד כמה הוא מיוחד וחרף, וחכמת כל אחד ואחד כמה הוא למד⁶.

הרי שלמד הרבה תורה אצל רבי יוחנן, ואילו לעיל אמר שלא למד רק דבר אחד אצלו?

ומשינינן: **אמנם לב כל אחד וחכמת כל אחד ואחד מתלמידיו גמר**, אבל **גמרא** סברת טעמי המשנה **לא גמר** אלא דבר אחד במשנתנו.

איבעית אימא: אמנם **מנייהו דידהו** מתלמידיו של רבי אושעיא גמר הרבה, אבל

ומבארין: **מאן דאמר**: חדש ממש, מביא ראייה לדבריו מדכתיב "חדש".

ומאן דאמר: שנתחדשו גזירותיו מביא ראייה לדבריו מדלא כתיב "וימת מלך פלוני וימלוך מלך פלוני", משמע שלא קם מלך חדש ממש.

והוינן בה: **ולמאן דאמר שנתחדשו גזירותיו**, תקשי, **הא כתיב "אשר לא ידע את יוסף"**. ומשמע שהיה מלך חדש ממש?

ומשינינן: **מאי "אשר לא ידע את יוסף"** — דהוה רמי, שעשה עצמו, **כמאן דלא ידע ליה ליוסף כלל!**⁵

(פימן שמונה עשרה ושנים עשר למדנו בדוד ויבן).

אמר רבי יוחנן: **י"ח ימים גידלתי אצל רבי אושעיא בריבי** [כינוי לאדם גדול בדורו], **ולא למדתי ממנו אלא דבר אחד במשנתנו**,

אבר, שהוא קבוע באדם. ב. מערת המכפלה — נפקא מינה למקח וממכר. שהמוכר לחבירו מערה כפולה לקבורת מתים, למר צריך לעשות בית ועליה על גביו, ולמר צריך שתהא מחזקת כדי קבורת ארבעה זוגות.

ג. נמרוד — כתיב "שם רשעים ירקב" שאין לקרות בשם רשעים. למר אסור לקרות בשם נמרוד, שהוא שמו המובהק ומותר לקרות אמרפל שאינו אלא כינוי, ולמר איפכא.

ד. מלך חדש — האומר לחבירו בית חדש אני מוכר לך והוא בית ישן אלא שסייד וציירו עד שנראה כאילו הוא חדש. למר, המקח קיים, ולמר, צריך להעמיד לו בית חדש ממש.

6. ומסתבר שהם אותם הי"ח ימים, כיון

אצל נמרוד שהחל להיות גבור ציד, דהיינו שהוא התחיל לחום מלחמות בעולם. ולא בא הכתוב לסתום אלא לפרש, אם כן מלחמת ד' המלכים, שהיתה המלחמה הראשונה בעולם, כמבואר במדרש, גם כן היתה על ידי נמרוד, שהוא אמרפל, שהיה המתחיל באותה מלחמה.

5. בכל הני פלוגתא דרב ושמאל יש נפקא מינה לדינא —

א. מעברין — לקמן בפירקין קאמר, דצריפין אינם חשובים עיר, וכל אחד מודד תחומו מפתח ביתו. ואם היה צריף בתוך שבעים אמה ושיריים לעיר, הרי למאן דאמר "מעברין" יש לצרפו לעיר, דומיא דאשה עוברת, שהולד אינו קבוע בבטן אמו. ולמאן דאמר "מאברין" אין מצרפין אותו לעיר, אלא דוקא בית קבוע מצרפים, כמו

ואילו אנו, לבנו כמלא נקב "מחט סדקית", שתופרים בה סדקי בגדים, שהנקב שלה דק ביותר.

ומבארין: ראשונים היינו רבי עקיבא.

אחרונים היינו רבי אלעזר בן שמוע.

איכא דאמרי: ראשונים — רבי אלעזר בן שמוע. אחרונים — רבי אושעיא בריבי.

ואנו, [רבי יוחנן] כמלא מחט נקב סדקית.

אמר אביי: ואנן, כי סיכתא בגודא, כיתד שנועצין אותו בחור קטן שבקיר שבקושי הוא נכנס, כך אנחנו לגמרא. שרק מעט ממה שאנחנו שומעים אנו מבינים, וגם זה בקושי.

אמר רבא: ואנן, כי אצבעתא בקירא — לסברא. כאצבע שנותנים בשעוה קשה שאינה יכולה ליכנס בתוכה אלא נדבקת אליה מעט, כך אנחנו מתקשים בסברא.

אמר רב אשי: אנן, כי אצבעתא בבירא — לשכחה. כמו שהאצבע נכנסת בקלות לפי הבור, כך אנחנו מהירים לשכוח.⁸

אמר רב יהודה אמר רב: בני יהודה, שהקפידו על לשונם לדבר בלשון צחה ולא בלשון מגונה, נתקיימה תורתם בידם.

אבל בני גליל, שלא הקפידו על לשונם, לא נתקיימה תורתם בידם.

מיניה דיריה מרבי אושעיא עצמו לא גמר אלא דבר אחד.

ואיבעית אימא: במשנתנו קאמר רבי יוחנן שלא למד מרבי אושעיא אלא דבר אחד, אבל במקומות אחרים בש"ס למד ממנו הרבה ברייתות וגמרות.

ואמר רבי יוחנן: כשהיינו לומדין תורה אצל רבי אושעיא, היינו יושבין ארבעה ארבעה תלמידים באמה אחת! מרוב שהיינו נדחקין אל רבי אושעיא לשמוע מפיו.

אמר רבי: כשהיינו לומדין תורה אצל רבי אלעזר בן שמוע, היינו יושבין ששה ששה באמה!⁷

אמר רבי יוחנן: רבי אושעיא בריבי בדורו היה כרבי מאיר בדורו — מה רבי מאיר בדורו לא יכלו חבריו לעמוד על סוף דעתו, שהיה אומר על טמא טהור, ועל טהור טמא, ונותן טעם הגון לדבריו, ולא יכלו חבריו לדעת אימתי הוא אומר הלכה נכונה, ואימתי הוא אומר הלכה שאינה נכונה כדי לחדד התלמידים, אף רבי אושעיא לא יכלו חבריו לעמוד על סוף דעתו.

אמר רבי יוחנן: לבן של ראשונים כפתחו של אולם של בית המקדש לפני ההיכל, שרחב עשרים אמה.

ולבן של אחרונים כפתחו של היכל, שרחב רק עשר אמות. כלומר שהם קטנים מהם בחכמה ביחס הזה.

שבשניהם נאמר אותו לשון "י"ח ימים גידלתי". מהרש"א.

7. היה עפ"י נס. כאותן מקומות שאמרו בהם

שהחזיק המועט את המרובה. מהרש"א.

8. ר"ח גורס "בביזרא" דהיינו זרעונים. שהתוחב אצבעו בחרדל וכדומה נוצר שם כמו גומא,

והוינן בה: מידי האם בקפידא על הלשון תליא מילתא?

אלא טעם אחר יש בדבר: בני יהודה דדייקו לישנא לחזור באותו לשון ששמעו מרבם, ומתנחי להו סימנא, שהדיוק בלשון רבם איפשר להם לעשות סימנים נאים להלכות ששמעו בעל פה, כדי שלא ישתכחו. ולכן נתקיימה תורתם בידם.

אבל בני גליל, דלא דייקי בלישנא, ולא מתנחי להו סימנא, לא נתקיימה תורתם בידם.

ועוד טעם: בני יהודה — גמרו מחד רבה מרב אחד, נתקיימה תורתם בידם⁹.

בני גליל דלא גמרי מחד רבה אלא היו שומעין מכל אחד בלשון אחר לא נתקיימה תורתם בידם. לפי ששינוי הלשון מבלבל ומשכח, אעפ"י שהכל ענין אחד הוא.

רבינא אמר: בני יהודה דגלו מסכתא לימדו לאחרים [פירוש אחר — שמפרשים את שמועתם ומדקדקים היטב בטעם הדבר עד שמתיישב על לבן] נתקיימה תורתם בידם¹⁰.

בני גליל דלא גלו מסכתא לא נתקיימה תורתם בידם.

דוד — גלי מסכתא! שהיה דוד יגע בתורה ומורה הוראות לרבים, והיה נמלך בכל דבר במפיכבוש רבו אם הורה כדין.

שאל — לא גלי מסכתא.

ולכן, בדוד דגלי מסכתא, כתיב ביה "יראיך — יראוני וישמחו", ששמחו בו על הוראותיו שהיו מכוונות לאמיתה של תורה.

שאל דלא גלי מסכתא, כתיב ביה "ובכל

אשר יפנה ירשיע" שלא זכה להורות ב-ג כהלכה.

ואמר רבי יוחנן: מנין שמחל לו הקב"ה לשאול על אותו עון שהרג את נוב עיר הכהנים?

שנאמר בדברי שמואל לשאול, כשהעלהו ע"י בעלת אוב: "מחר אתה ובניך עמי". ודרשינן: "עמי — במחיצתי שיזכה לישיב במחיצתו של שמואל בעולם הבא, ועל כרחך שמחל לו הקב"ה על אותו עון.

אמר רבי אבא: אי איכא דמשאיל להו לבני יהודה דדייקי לישני, האם יש מי שמכיר מהם, ישאל אותם:

האם מאברין תנן במשנתנו באל"ף, או מעברין תנן בעיי"ן?

וכשמסירה חזרת ומתמלאת הגומא מיד. כך אנחנו, כשאנו מסיימין מסכתא ומתחילין אחרת, מיד שוכחים הראשונה. תוד"ה כי אדבעתא.

9. דוקא לקבל את השמועות עדיף מרב אחד, אבל ביחס ללימוד סברות התלמוד נאמר בגמרא שכל הלומד תורה מרב אחד אינו רואה סימן ברכה לעולם. תוד"ה דגמרי.

10. והמאירי מפרש שכשהיו דורשים ברכים היו מודיעים מראש באיזה ענין ובאיזה מסכתא ידרשו, כדי שהשומעים יעיינו מקודם בענין, ומתוך כך יתברר הענין לאמתו. וזה שכתוב אצל דוד "יראוני וישמחו", שהיה גורם להם שלא יתביישו. ואילו אצל שאל כתיב "בכל אשר יפנה ירשיע", לפי שלא ידעו הענין, נמצא שהיו בחזקת עמי הארץ ורשעים.